

A MELLÉKFOGLALKOZÁSOS TELEPÍTÉS

AMINT MELLÉKFOGLALKOZÁSOS TELEPÍTÉS, vagyis a telepítés mint mellékfoglalkozás, nálunk teljességgel ismeretlen fogalom. S mielőtt megkísérelné lényegét fölvezetni, a cikkíró kötelességének érzi, hogy mondanivalójának bevezetőjeképpen leírja: tudatában van annak, hogy Magyarországon ma a telepítés mint főfoglalkozás az elsősorban!, életbevágó szükséglet. S csak ha marad még energia és lehetőség, amit nem lehet itt felhasználni, — márpedig a dolog természete szerint marad — az fordítsák a mellékfoglalkozásos telepítés céljaira.

A főfoglalkozásos telepítéssel, a mezőgazdasági munkások és munkanélküliek földhözjuttatásával szemben, a mellékfoglalkozásos telepítés a városi, ipari munkásokat és munkanélkülieket akarja eleven és közvetlen kapcsolatba hozni a földdel. Arra természetesen képesség gondolni, hogy a városban nevelkedett, ipari munkát kitanult munkást vagy munkanélkülit a mezőgazdaságban fel lehessen használni. Nemcsak a munka technikai, mesterség! része különböző, hanem a városi embernek mások az igényei, más az életrendje, más a szemlélete, más a viszonya a természethez, az időjáráshoz, az állatokhoz, a szerszámaéhoz. Tehát lehetetlenség úgy telepíteni, hogy birtokának a hozadékból kelljen megélnie. A munkás számára a főfoglalkozás az ipari munka kell, hogy maradjon, a telepítés csak mint mellékfoglalkozás vehető számba. A telep célja, hogy fedezze a munkáscsalád élelmiszerszükségletének legnagyobb részét.

A mellékfoglalkozásos telep így a teljes megélhetést biztosító, mezőgazdasági, főfoglalkozásos telep és a jövedelem szempontjából elhanyagolható, elsősorban lakásul szolgáló városszéli telep mellett a telepítés harmadik formája. A mezőgazdasági teleppel szemben való különbözősége kézenfekvő, viszont igen sok külső hasonlóságot mutat a városszéli teleppel.

Földrajzi elhelyezést tekintve, a mellékfoglalkozásos telep is „városszéli“, hiszen városban dolgozó gyárimunkások számára készül. Szőkébb értelemben vett városszéli telepen azonban a telepítésnek azt a formáját értjük, amely a nagyváros zsúfolt sivárságából menekülő embereknek juttat a város szélén családi házat és apró kertecskét. A városszéli telepet nem annyira gazdasági szükségszerűség, mint inkább érzelmi mozzanat: a várostól való csömör hozta létre. S mint ahogyan ez az indulat nem ismer társadalmi különbségeket, a város-

széli telep is minden foglalkozási ágat érint: munkások, tisztviselők, alkalmazottak, szabadfoglalkozásúak egyaránt települhetnek a város szélén. Egy követelmény áll csak fenn a települő saját érdekében: ne legyen munkanélküli vagy állástalan, mert magából a telepből semmi körülmények között nem tud megélni.

A mellékfoglalkozásos telep ezzel szemben fedezi a teleses jövedelmének egy bizonyos, később kimutatandó hányadát, viszont tudatosan csak egy foglalkozási rétegre, az ipari munkásságra szorítkozik. Ez a két különbség azonban még távolról sem lényege a mellékfoglalkozásos telepítésnek. Túl a telep nagyságán, mezőgazdasági felhasználásán és pénzügyi kilátásain a mellékfoglalkozásos telepítés teljesen egyedülálló és újszerű jellegzetessége az a mód, ahogyan a munkanélkülieket a telepítésbe bevonja és már pusztán a bevonás módjával erős szociális és érzelmi közösséget teremt a telep tagjai között.

A MUNKÁBAN ÁLLÓ önként lemond munkaidejének egy részéről munkanélküli szaktársa javára: ez az első hallásra hihetetlennek hangzó feltétel a mellékfoglalkozásos telepítés lényege. Az elgondolás szerint két munkában álló, települni óhajtó munkás átadja munkaidejének egyharmadát-egyharmadát annak a munkanélkülinek, aki számára csak ilymódon válik lehetővé a település. A munkások anyagi megrövidülést nem szenvednek, mert az elmaradt munkabérért a telepítő társaságtól, szövetkezettől, vállalkozástól, esetleg a községtől földhöz és házhoz jutnak, a munkanélküli pedig emberhez nem méltó sorból munkássá és telepessé emelkedik. Hogy ez számára emberi, lélektani szempontból mit jelent, azt csak az tudja értékelni, aki maga is volt munka vagy állás nélkül.

Azonban a telepítés sikeréhez nem elegendő a leghumánusabb cél sem; különben is teljesen elhibázott lenne bármilyen telepítés karitatív szempontjait előtérbe helyezni. A telepítés szociális tett és nem karitatív: a szociális tettek pedig erős közgazdasági megalapozottsággal és könyörtelen racionális átgondoltsággal kell bírnia, ha nem akar minden nemes célvetése ellenére csődöt mondani.

Mindenekelőtt két kérdés tolul fel szinte önkéntelenül az emberben: hajlandó-e a munkában álló munkájáról lemondani és ha hajlandó, fedezi-e a telep hozama elmaradt készpénzjövendelmét? Az első kérdésre bizvást lehet igennel felelni. De túlságosan idealista lenne, aki azt gondolná, hogy munkanélküli társa iránti belátásból hajlandó vagy a sokat emlegetett „szociális szolidaritásból“. Ilyen esetek csak nagyon ritkán fordulnának elő. Azonban még a „legvörösebb“ munkásban is él valami ösztönös, öröklött vágyakozás a kertes ház után: ez a vágyakozás bírja rá munkaidejének egyrészeről való lemondásra. Ez nem pusztán reménykedés, hanem annak az igen sok munkaágot felölelő kérdezősködésnek eredménye, melyet a Fiatall Magyarországi Szociográfiai Munkaközössége az utóbbi hónapokban végzett. A kérdezett munkások közül alig akadt 14 százalék, aki nem lelkesedett volna a gondolatért. Tisztában vagyunk vele, hogy mint minden minőségi statisztika, ez is erős általánosítás, de az arányszám olyan nagy, hogy joggal lehet következtetést levonni belőle.

A másik kérdés már sokkal bonyolultabb, mert munkabér és munkabér között óriási különbség van. Egy éjjeli hírlapszedő megkeres 70—90 pengőt egy héten, 1232 budapesti sütőipari munkás átlagos hetibére pedig 18.78 pengő. Ezért alapul a Magyar Statisztikai Évkönyv adatát vesszük, amely szerint egy munkás átlagos évi keresménye 1243 pengő. Ez heti 23 pengő 90 filléres, kereken 24 pengős munkabért jelent. Ennek egyharmadáról, vagyis 8 pengőről kell a munkában álló munkásnak lemondania. Heti 8, azaz évi 416 pengőt pedig a legkedvezőtlenebb körülmények között is hoz a telep.

Említésre legméltóbb példa a német Siemens és Siemens—Schuckert-művek mellékfoglalkozásos telepítése a Berlin melletti Staakenben, 1933-ban. Ezt a telepítést e sorok írójának személyesen volt alkalma megfigyelnie. A munkálatok leírása utóbb könyvalakban is megjelent és a kérdésnek igen használható összefoglalása.¹

TÖBB MINT HATSZÁZ munkásnak, lerövidített munkaidejű munkásnak (úgynevezett „Kurzarbeiter“-nek) és azelőtt a Siemens-műveknél dolgozó munkanélkülinek tették lehetővé a települést. A vállalat telepenként 500 márka hozzájárulást adott, azonfelül a tervezést, az építkezést és az egész telep kivitelezését a művek építési osztálya végezte el. A birodalmi kormány telepenként 2500 márka kölcsönt nyújtott, amely az első évben kamatmentes volt, a következő három évben három százalék és azontúl négy százalék kamatot kellett utána fizetni és egy százalékot törleszteni. A házak építésénél a telepesek ingyenmunkát vállaltak és ilyenmódon munkabérben jelentős összeget takarítottak meg. A telep nagysága 900 m² a házon és a gazdasági épületeken felül. Ezt a területet a telepes vagy mint örökberletet kapta meg, vagy részletfizetésre megvásárolta. Minden telep szélén tartalékterületet tartottak fenn, amelyből a telepes tetszés szerint hozzábérelhetett a maga földjéhez.

A telepítésben résztvevő lerövidített munkaidejű munkások helyzete nem változott, ezek eddig is heti három-négy munkanapot dolgoztak. A teljes munkaidejűek lemondtak munkaidejük egyharmadáról, azaz hat nap helyett csak négyet dolgoztak. A megüresedő munkaórákra munkanélküliek kerültek be. Ennél a telepítésnél a munkában álló és a munkanélküli telepesek viszonya nem 2:1 volt, hanem 3:1, ha a lerövidített munkaidejű munkástelepeseket is hozzászámítjuk.

Mint látjuk, jelen esetben az önként lemondó munkásokon és a vállalat szociális érzékű vezetőségének hozzájárulásán kívül, sőt ez előtt, másfélmillió alacsonykamatozású, hosszúlejáratú államkölcsönre volt szükség, hogy a telepítés végrehajtható legyen. Ez a mellékfoglalkozásos telepítés pénzügyi megoldásának problémáját helyezi előtérbe. Bizonyos, és ezt állandóan szem előtt kell tartani, hogy állami segítség nélkül semmiféle telepítést végrehajtani nem lehet és nem is szabad a diszkreditálás veszélye nélkül megkísérelni. Az azonban szintén bizonyos, hogy az állam egymaga nem képes annyi tőkét rendelkezésre bocsátani, amennyi a telepítés nagyobbarányú kiterjesztésére mulhatatlanul

¹ Walter Bolz: Nebenerwerbssiedlungen für Kurz- und Vollarbeiter, Berlin 1934.

szükséges. Tehát be kell vonni a magántőkét azzal a nagyon kemény feltétellel hogy a telepítést nem tekinti „üzletnek“. Talán nem is kell magyarázni, hogy itt nem a magántőke teljesen altruista közreműködésére gondolunk, hanem a telepítésben való részvételt mint a tőke kötelességét fogjuk fel.

MIND AZ ÁLLAMI, mind a magántőke az Egyesült Államokban vesz részt lényegesen a mellékfoglalkozásos telepítésben. Ropant figyelemreméltó és a mellékfoglalkozásos telepítés elgondolásának helyességére és életrevalóságára mutat, hogy Amerika két nagy ellenlábas: Roosevelt és Ford egyaránt a telepítésnek ezt a formáját választotta.

Roosevelt legkedveltebb elgondolásai közé tartozik annak az életformának a megteremtése, amit a mellékfoglalkozásos telep hoz létre. Erről így ír közismert munkájában:¹

„Az előttünk való nemzedékben sok szó esett a falura való visszatérésről. Véleményem szerint ez a jelszó lejárt magát. Mindaddig kétféle életformát ismertünk, csak kettőt: a városit és a falusit. Azt hiszem, a jövőben inkább három, mint két típust kell számításba vennünk, mert most már van a városi és a falusi között egy középtípus: a mezőgazdasági-ipari réteg.“

Roosevelt ezután felhoz néhány esetet, amikor gyárakat mezőgazdasági környezetbe helyeztek ki és ezáltal a munkásoknak egészségesebb, biztosabb és megelégedettebb életet nyújtottak, mint a városi tömeglakásokban. Roosevelt szerint ennek a középtípusnak a kifejlesztése alkalmas lenne arra, hogy megoldja a túlszűfolt városok, a magas megélhetési költségek, a közegészségügy és a népesség egyenletes elosztásának problémáját. A maga részéről mindent meg is tesz ennek elősegítésére. Az Egyesült Államok kincstára kezdetben 25 millió dollárt a mellékfoglalkozásos telepítés nagyarányú kísérletének céljaira adott és ezt az összeget nem sokkal utóbb 50 millióra emelte. Ebből „experimental community“-ket, kísérleti községeket telepítenek. A községek munkanélküliek számára készült lakóházakból, „subsistence homestead“-ből és hozzátartozó telekből állnak. A telek nagysága akkora, hogy abból fedezni tudja élelmiszerszükségletének legnagyobb részét. Ezeket a homestead-okat gyárak közelébe építik. A telepések a gyárban lerövidített munkaidővel dolgoznak.

Henry Ford már évek óta azon van, hogy könnyen munkanélkülivé válható munkásainak mezőgazdasági, illetve kertgazdasági mellékjövedelmet biztosítson. Ennek a célnak az elérésére az a szándéka, hogy mammuttelepeinek egy részét teljesen falusi környezetbe telepíti át.

Angliában 1933 óta foglalkoznak a mellékfoglalkozásos telepítéssel. Itt elsősorban munkanélküliek telepítésére gondolnak. Tekintve, hogy Angliában munkanélküli biztosítás van, itt a mellékfoglalkozásos telepítést úgy oldják meg, hogy a telepéseknek tovább fizetik a munkanélküli segélyt. Ebből, a kertből és a háziállatokból a munkanélküli meg tud élni. Angliáról lévén szó, lehetetlenség meg nem említeni

¹ F.D. Roosevelt: Looking forward, 48. 1.

G. W. Mullin-nak már 1927-ben megjelent könyvét,¹ amelyben a mellékfoglalkozásos telepítést és az ipar decentralizációját alapulvéve, szociálisabb és egészségesebb társadalom képét rajzolja meg.

G. W. Mullin elképzelése szerint az ipartelepeket nem egy-két nagyvárosban zsúfolnák össze, hanem egyenletesen elosztanák az egész ország területén. Egy-egy gyárat a gyár munkásainak farnjai, kerttelepei vesznek körül: Ids lakóház és kertbirtok, amely megtenni a munkáscsalád élelmiszerszükségletének legnagyobb részét: főzeléket, zöldséget, krumplit, gyümölcsöt. Ha állatokat tartanak, a hús és a zsír egy részét is a kerttelep produkálja. A telep vezetősége gondoskodik arról, hogy ne mindenki ugyanazt termesse és kiki a maga különleges termékét telepestársaival kicserélhesse, esetleges fölöslegét pedig piacra vihesse.

A gyárakban magukban az úgynevezett „kétszoros-rendszer“ (a pesti munkások nyelvén a „két sichres rendszer“) uralkodik. A munkahét ötnapos, a munkanap kétszer hétórás, vagyis egy-egy csoport heti 35 órát dolgozik, viszont a gyárat a ma szokásos 48 óra helyett heti 70 órában használják ki. A munkások órábéré is csökken természetesen 48 órától 35 órára, azaz 27%-kal, azonban ezért sokszorosán kárpótolja őket a telep. Azt sem szabad elfelejteni, hogy az ilyen körülmények között élő munkás sokkal több munkakedvvel fog dolgozni, mint a nagyvárosok proletárja.

Ez a rendszer annyira emeli a gyár termelőképességét, hogy a telepről és a felszerelésről a gyár gondoskodhatok, hiszen a kétszorosos rendszer folytán sokkal jobban ki tudja használni gépeit, tehát hamarabb ki is fizetheti őket. A hosszabb munkaidő nagyobb termelési lehetőséget biztosít, a gyár jóval üzembiztosabb és versenyképesebb.

Ezek a gondolatok ma, sajnos, nagyon is az álmok világába tartoznak, hiszen az imént felsorolt előnyök a mai túltermeléses világban egyáltalán nem időszerűek. De egy okosan előrelátó, igazán tervszerű tervezőnek ebben az irányban kell majd lehetőségeket keresnie.

Belterjesen művelt kerttelep, ez a meghatározás fejezi ki legmegközelítőbben a mellékfoglalkozásos telep jellegét. A szó: kerttelep mindenekelőtt a talajmegművelés technikáját írja körül. A telep földjét kert módjára, vagyis ásóval és kapával kell megdolgozni, nem ekével. A kerttelepet a kertésztől az különbözteti meg, hogy a kertészet üvegházakkal dolgozik; vagy gyümölcsöt, vagy zöldséget, vagy virágot ültet; állandóan idegen, fizetett munkaerőt használ; és végül gazdálkodási tervét a piac szükségleteihez alkalmazza. A kerttelep nem a piac számára dolgozik, hanem a telepcsalád friss élelmiszerszükségletét akarja kielégíteni; ezért nem is vesz igénybe fizetett munkaerőt, csak a család feje, felesége és esetleg a nagyobb gyermekek dolgoznak rajta; gazdálkodási tervébe pedig a legkülönbözőbb főzelékféléket, krumplit és gyümölcsöt egyaránt felvesz, míg a virágültetés csak igen kis területre szorítkozhatik. A kerttelep e szerint az univerzális mezőgazdasági üzem egyik fajtája.

¹ G.W. Mullin: Unemployment, the Gateway to New Life, London 1927.

Hogy a kerttelep gazdasági mérlege aktív legyen, a telepesnek pontos és részletes, minőségi és mennyiségi termelési tervet kell kidolgoznia minden télen és jóvá kell hagyatnia a telep vezetőségével. Az ültetési beosztásnál szem előtt kell tartania, hogy az egyes főzelékfajtáknak más-más tápanyagszükségletük van — a leveles főzeléknek nagyobb, mint a gyökeresnek, ennek viszont nagyobb, mint a hüvelyesnek — és ezért a talaj tápanyagainak kellő kihasználása céljából az ültetvényeket váltogatni kell. A termelési tervnek egyúttal a felület lehető legkedvezőbb kihasználására kell törekednie, ezért a főterményen kívül még előbb és utóbb termő mellékterményeket is ültetni kell, sőt a főtermény első fejlődési szakában, mikor az egyes palánták közt még elég szabad hely van, ide is ültetni kell valamilyen gyorsan termő zöldségfélét. A területegységnek ez az évenként három-négy-szeres kihasználása jellemzi leginkább a kerttelep erősen és szükség-szerűen belterjes gazdálkodását.

A TELEP NAGYSÁGÁT NÉGYZETMÉTEREKBE vagy négyszög-ölemben meghatározni teljesen elhibázott volna. A telepítés non zöld-asztalon vagy térképen történik, ahol a talaj és az éghajlat viszonyai, a vidék életszínvonala, a megélhetés feltételei, a környék szociális és gazdasági adottságai, a telepes személyes képességei nem játszanak szerepet. Nem győzzük eléggé hangsúlyozni, hogy nemcsak a mellékfoglalkozásos, hanem minden telepítésnél a mennyiségi adatoknak csupán a kereteit lehet megadni, de általános és kötelező érvényű normát szabni lehetetlen és hibás. E keretek a mellékfoglalkozásos telepítésnél külföldön 600 és 3000 m² között mozognak. Magyarországon legcél-szerűbb nagyság a 2000—2500—3000 m², vagyis körülbelül egy fél katasztrális hold (2877.5m²), melyhez a telepes esetleg még egy félholdat hozzábérlehet.

Ennél kisebb telep beválhatik esetleg, ha a telepes egészen biztosan munkában marad. Ki kezekedhetik azonban a mai viszonyok között, hogy máról-holnapra nem veszítheti-e el a munkáját? Ezért a külföldi telepítési politikusokkal és elméleti írókkal szemben azt az álláspontot vagyunk kénytelenek elfoglalni, hogy a mellékfoglalkozásos telepnek szükség esetén be kell válnia, mint a telepes egyedüli megélhetési forrásának is. A félholdnyi telep ily módon mintegy biztosítószélepként működik, amely megmenti a végső nyomortól a telepest. A telep eredeti célja nem az, hogy a piacra dolgozzék, mert nem akar konkurenciát támasztani a mezőgazdaságnak és a kereskedelemnek. Azonban vég-szükség esetén — és a munka elvesztése az! — a termények eladását is számításba lehet venni.

Megjegyzendő, hogy a telep közvetve sem jelent fölösleges és nem kívánatos versenyt a piacnak, mert itt legnagyobb részben olyan emberekről van szó, akiknek kereseti viszonyai különben semmiféle vásárlást nem engednének meg. A telep a nélkül, hogy mások keresetét csökkentené, emberi színvonalra emeli egyrészt azoknak a munkanélkülieknek az életstandardját, akik elképzelhetetlen és szegényletes viszonyok közt vegetálnak, másrészt azoknak a munkásoknak, akik a nagyvárosban különben sohasem jutnának hozzá a természet közelsége által nyúj-

tott táplálékokhoz. Dr. G. Laupheimer szerint¹ a főzelék és a gyümölcs a német családok étrendjének csak 3—3 százalékát teszi ki. Hasonló, sőt ennél még sokkal alacsonyabb eredményeket mutatnak Kerék Mihály és Szabó Zoltán magyar étkezéskutatási gyűjtései. A telep megsokszorozhatja ezeket a táplálékokat, amelyek különösen a gyermeki szervezet fölépítésében elengedhetetlenek.

A félholdnyi telepből 120 négyzetmétert kell a lakóházra és az utakra számítani, 100 négyzetmétert pedig a gazdasági épületekre, ólakra, fűskamrára. A fennmaradó terület hozzávetőleges felhasználási módját a következőképpen lehet elképzelni: a telepes 600 m² területet szán burgonyára, 500-at főzelékfélékre és zöldségre, 100-at földieperre és ribizlire, 1400-at gyümölcsfákra, 50-et virágra.

A telephez szorosan hozzátartoznak a háziállatok, nélkülök nehezen kerül a mérleg egyensúlyba. Mindenekelőtt baromfírról lehet szó. Ekkora területen bizvást tarthat a telepes 20—25 tyúkot. Kacsa, liba kevésbé alkalmas. A tejszíkségletet bőségesen fedezi egy jól tejlő kecske, két disznó pedig télire szalonnát, zsírt és húst ad. Házi nyúl tartása igen olcsó, azonban nem is hoz sokat.

A KERTTELEP mind minőségi, mind mennyiségi felhasználásáról és beosztásáról is talán sok és túlságosan száraz szó esett. Azonban a telepítésről való írásnak csak akkor van értelme és csak akkor tehet szert bizonyos jelentőségre, ha a legtöbbször pompás és roppant egyszerűnek ható elgondoláson felül behatóan foglalkozik a gyakorlati résszel is. Az elméleti telepítési munkának feltétlenül meg kell előznie a gyakorlatit, azonban nem merülhet ki pusztán a követelmények és a célszerűség hangoztatásában.

Arról, hogy megállja-e a telep a helyét gazdasági szempontból, hogy nem bukik-e bele a szép elképzelésekbe a vállalkozó és a telepes, csak a gyakorlati rész aprólékos felhasználása győzhet meg. A felelet roppant nehéz. A tiszta jövedelem a telep nyers hozamától függ, azonban semmiféle mezőgazdasági üzem egyenlegét nem lehet a kettős könyvvitel alapján kiszámítani. Munka és eredmény között itt nincsen tiszta okozati összefüggés. Gondoljunk csak például arra, hogy a legfőbb munkaerő tulajdonképpen a nap, amely minden négyzetméterre 500.000 kalóriát sugároz, míg az ember munkája alig 10—20 kalóriát tesz ki.

Az előbb felsorolt termelési és állattartási terv szerint 1000—1500 1¼ burgonyára, 900—1200 kg főzelékre, 60—80 kg eperre és ribizlire, 800—1100 kg gyümölcsre lehet számítani. A kecske 400—500 liter tejet ad évente, a tyúkok 2000—2500 tojást, két disznó 50—60 kg zsírt és 160—200 kg húst.

A bevezetésben létfeltételnek azt kötöttük ki, hogy heti 8, azaz évi 416 pengőt feltétlenül jövedelmeznie kell a telepnek, hogy kárpótolja a munkadíjának egy részéről lemondott munkást. Ezt az összeget a telep hozama minden körülmények között biztosítja. Természetesen arra is kell gondolni, hogy a gyümölcsfák csak a második-negyedik

¹ Dr. G. Laupenheimer: Ertragerechnung einer kleingärtnerischen Siedlung, Dresden, 1933.

évben teremnek, de ez az első évek mérlegét nem borítja fel. Ha a hozamot pénzürtékben akarjuk kifejezni, akkor mindenütt a középtermést kell vennünk. Természetesen nem szabad nagybani árakat számítanunk, mert hiszen a telepes is apródonként vásárolná.

1000 kg főzelék 350 pengőnek, 1300 kg burgonya 200 pengőnek, 70 kg eper 20 pengőnek felel meg. 5001 tej 150 pengő, 2200 darab tojás 170 pengő. Ez összesen 890 pengő, nem számítva a gyümölcsöt, amely legalább 300—400 pengőt jelent. Még igen kedvezőtlen árak számítása mellett is meghozza a telep az elvesztett munkabérnek legalább kétszeresét, esetleg háromszorosát is.

HOGYAN LEHET MEGVALÓSÍTANI Magyarországon is a mellékfoglalkozásos telepítést, ha ilyen nyilvánvaló előnyei vannak? Ha akadnak is bőven olyan munkások, akik hajlandók a telep kedvéért bérük egyrészeről lemondani, hol kaphatnak földet, miből építhetik fel házukat és hol találnak annyi társra, hogy életképes közösséget alkot-hassanak?

Mellékfoglalkozásos telepítést végrehajthat az állam, a város vagy a község, valamely ipartelep, gyár vagy vállalkozás vezetősége, maguknak a települni akaró munkásoknak a szövetkezete és végül üzleti alapon működő telepesvállalat. A kezdeti lépéseknek természetesen másoknak kell lenniök, ha az államtól indulnak ki, másoknak, ha a gyártól és másoknak, ha a munkásoktól. De ezeket nem lehet és nem is szabad részletezni: esetenként változnak és a körülmények ezernyi összefajtszása határozza meg őket. A lényeg: a telepítés munkáinak kidolgozása és végrehajtása minden esetben teljesen hasonló.

Mindenekelőtt két nagy problémát kell megoldani: a földét és a pénzt. Tekintve, hogy Magyarországon csak Budapest jöhet számításba, a föld kérdését aránylag könnyen el lehet intézni vagy a város tulajdonában lévő birtokok igénybevitelével vagy más, nem magánosok kezén lévő területek megvásárlásával vagy bérbévitelével. Nem szabad elfelejteni, hogy aránylag nagyon kicsi földdarabokról van szó, hiszen egy telepesnek nem kell több fél katasztrális holdnál, a telep pedig nem igen áll háromezernél több telepesből. Ha a szorosan vett kerttelepekre összesen 150 katasztrális holdat számítunk, középületekre, utakra, mintakertre és hozzábérésre tartalékolt földekre pedig maximálisan 50 holdat, akkor elég egy-egy telepnek 200 hold.

Ahhoz, hogy a telepesek a földhöz hozzájussanak, szükség van a pénz, illetve a hitel megszerzésére. A pénzt a telepítést végrehajtó társaságnak, mint jogi személynek kell felvennie és nem az egyes telepeseknek. A hitelre kellő fedezetet az államnak már említett, alapvetően nélkülözhetetlen segítsége nyújt: kezességet vállal a kölcsönért. Itt nem egyszeri kölcsönfelvitelről van szó, hanem arról, hogy a telepítő társaság bankoknál, takarékpénztáraknál, esetleg az OTI-nál vagy magánszemélyeknél a telepítési akció előrehaladása szerint a szükséges pénzüsszeget felveszi. A telepítés pénzügyi részének legfőbb elve az, hogy a telepeseknek a kamatokat és a törlesztési részleteket maguknak kell fizetniök. Az állam garanciális kötelezettsége akkor lesz esedékessé, ha egyik telepes munkanélkülivé válik és nem tudja a ráeső

részleteket és kamatokat fizetni. A telepítő társaság tehát csak a közvetítő szerepét játssza, tulajdonképpen egyenes pénzügyi kockázatot nem visel. Ez azért fontos, mert remélhető, hogy a tőke így kedvező beruházási lehetőséget fog látni a mellékfoglalkozásos telepítésben.

Ha kiszemelték a város szélén a telep helyét és a telepeseknek tették, ha megszerezték a kölcsönt és az állam kezességet vállalt érte, akkor még egy igen nehéz feladat következik: a gyár vagy a gyárak vezetését rábírní arra, hogy egyes munkások idejét rövidítse le és helyettük másokat vegyen fel, és pedig nem akarít, hanem ott települni óhajtó munkanélkülieket. Ezt a kérdést elméletben megoldani nem lehet, még csak útmutatás sem nyújtható: a gyár vezetőségének szociális belátásától függ, beleegyeznek-e. Sajnos, ez olyan dolog, amire előre teljes biztonsággal alapozni nem lehet, csak remélni, hogy a vállalatra nézve semmiképpen sem kedvező kérésnek helyt adnak.

Ha a föld, a pénz és a gyár beleegyezése megvan, megkezdődhetik a tulajdonképpeni telepítés. Itt két utat lehet követni: vagy külön munkásokat szerződtetnek a telep felépítésére a munkanélküli telepések lehető bevonásával, vagy pedig csak a szigorúan vett szakmunkákra hoznak idegen munkásokat, a telepet magát a telepések összessége munkaszolgálati alapon maga építi fel. Az első esetben a munkában állók munkaideje csak a telepre való költözés napján rövidülne meg, ugyanakkor állnának be a munkanélküliek is a felszabaduló helyekre; a második esetben ez azonnal, az első kapavágáskor megtörténnék, hiszen a munkaszolgálatot éppen a gyári munkából elvont harmad-munkanap alatt végeznék.

A mellékfoglalkozásos telepítésnek a munkaszolgálati alapon való összekapcsolására elsőrangú példa a Bécs melletti Leopoldau-i telepítés. Leopoldauban a telepítésnek minden kézierővel elvégezhető munkáját a telepések munkaszolgálati láta el. A földmunkáktól kezdve a lakatoknak az ajtóbahelyezéséig mindent maguk végeztek. Az eredmények nagyon kedvezőek voltak. Kezdetben ugyan az átlagosnál csekélyebb munkateljesítményeket lehetett tapasztalni, az azonban csak a hosszú munkanélküliség következménye volt. Néhány hét múlva meglepő fordulattal álltak szemben a munkát vezető mérnökök: a teljesítmény összehasonlíthatatlanul jobb volt, mint az átlagos munkásé. Ennek az eredménynek kizárólag lélektani okai vannak. Természetes, hogy más a munka és a munkás viszonya akkor, ha nem alacsony bérért, ismeretlen embereknek, ismeretlen célra dolgozik a munkás, hanem a maga otthonát, vágyva vágyott saját házat építi fel.

Munkaszolgálaton korántsem szabad teljesen ingyenes munkát gondolni, ez még akkor is igazságtalan és méltánytalan lenne, ha a munkás a sajátján dolgozik. Ausztriában munkanélküli biztosítás lévén, a munkaszolgálatosok fizetése néni volt probléma: a munkaszolgálatos-telepes a munkanélküliség helyett a munkaszolgálatosok számára rendszeresen biztosított napi 2.50 schillinget, vagyis havi 75 schillinget kapott, mert a napidíjat vasárnapokon és ünnepeken is fizetik. Nálunk az egész munkaszolgálati kérdés még terra incognita, tehát részletekbe nem bocsátkozhatunk. Szociális szempontból mindenesetre minden-

fajta telepítésnek ez lenne a legalkalmasabb és a legkönnyebben keresztülvihető megoldása.

A GAZDASÁGI RÉSZEN KÍVÜL, sőt a felett a mellékfoglalkozásos telepítésnek igen fontos nemzetpolitikai jelentősége és hivatása van: célszerűen alkalmazva, bizonyos időn belül megszüntetheti a proletárságot. A proletár lényegéhez és lelkialkatához ugyanis múlhatatlanul szükséges a külvárosok zsúfolt, egészségtelen, sokszor erkölcstelen levegője. Ez teszi a munkást tulajdonképpen proletárrá. Ez az egyik oka annak, hogy a proletár állandóan kedvetlen és zúgolódó. Ha a munkás telephez jut, ha kikerül a kőfalak közül, ha talpa alatt megint közvetlenül érezheti az anyaföldet, akkor egész lényében észrevétlenül, de biztosan átalakul. Minden igazán nemzeti és okosan szociális politikának az kell, hogy a célja legyen, hogy a proletárság akaratlan növelése helyett egészséges, független, a földdel kapcsolatban élő középosztályt alakítson ki.

Erre a mellékfoglalkozásos telep igen célravezető útnak látszik, ezért minél előbb kellene megvalósításán Magyarországon is gondolkodni.

BOLDIZSÁR IVÁN